UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Raportti Kansallisarkiston Vaasan toimipisteestä : Kansallisarkiston palvelumuutosten vaikutukset yksit-täiseen tutkimukseen

Santavuori, Jaakko Elias Ilmari

2026

http://hdl.handle.net/10138/639899

Santavuori, J E I 2026, Raportti Kansallisarkiston Vaasan toimipisteestä : Kansallisarkiston palvelumuutosten vaikutukset yksit-täiseen tutkimukseen. Tieto vallan alla -hankkeen selvityksiä, Vuosikerta. 1/26, Vuosikerta. 1/26, Tieto vallan alla.

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

Raportti Kansallisarkiston Vaasan toimipisteestä – Kansallisarkiston palvelumuutosten vaikutukset yksittäiseen tutkimukseen

Tieto vallan alla -hankkeen selvityksiä 1/26

Jaakko Santavuori
Väitöskirjatutkija
Humanistisen tiedekunnan tohtoriohjelma
Helsingin yliopisto

17.9.2026

Tiivistelmä: Raportti tarkastelee Kansallisarkiston Vaasan toimipisteen ja Kansallisarkiston palvelumuutosten vaikutusta yksittäisen tutkimuksen toteutumisessa. Raportti tuo esille, että Kansallisarkiston äskettäiset muutokset ja päätökset painottavat digitaalisia palveluitaan vaikeuttaa tutkimuksen tekoa. Merkittävänä haasteena raportti tuo esille, kuinka muutokset vaikuttavat kielteisesti tutkimuksen aikatauluttamiseen, mikä johtuu toimipisteiden aukioloaikojen tiukasta rajoittamisesta. Keskeisiä haasteita raportti tunnistaa myös Kansallisarkiston internetsivustojen saavutettavuudessa, digitoidun aineiston löydettävyydessä ja harkinnan varaisessa itsepalveluasioinnin lupahakemuksessa. Onnistumisena raportti tuo esille, että Vaasan toimipisteen palvelu tutkijasalivierailun yhteydessä oli moitteetonta. Viestinnässä Kansallisarkisto ja Vaasan toimipiste onnistuivat viestinnän ripeydessä. Kehittämistä löytyy sitä vastoin tiedottamisen täsmällisyydessä. Raportti kehottaa Kansallisarkistoa tarkastelemaan sitä, kuinka se digitaalisen palvelun rinnalla tukee tutkijasalien palveluita ja paperisen aineiston tutkimusta.

Sisällysluettelo

Johdanto 2

Arkistovierailun syy 3

Arkistovierailun valmistelun haasteita 4

Arkistovierailun valmistelun uusi yritys ja itsepalveluasioinnin lupahakemus 6

Digitaalinen toimittaminen ja sen eettiset seuraukset 13

Itsepalveluasiointi Vaasan toimipisteessä 17

Yhteenveto ja pohdinta 18

Mahdolliset eturistiriidat 20

Lähteet ja kirjallisuus 21

Liitteet 26

Johdanto

Raportti tarkastelee *Kansallisarkiston* palvelua ja toimintaa arkistoaineiston keruun yhteydessä. Tarkastelun keskiössä on, kuinka Kansallisarkiston lähimenneisyyden linjaukset keskittyä digitaaliseen palveluun voivat vaikuttaa yksittäisen historian väitöskirjatutkijan tutkimukseen. Raportissa asiaa tarkastellaan historian väitöskirjahanketta varten toteutetulla arkistovierailulla Vaasan toimipisteessä 24.–27.8.2026 ja vierailuun valmistautumisella. Raportti tuo esille, mitä pidempikestoinen arkistovierailu edellytti ja millaista palvelua Kansallisarkisto tarjosi koko prosessin aikana. Tarkastelun painopisteinä on asiakaspalvelun yhteydessä tapahtunut viestintä raportin laatijan ja Kansallisarkiston välillä ja tieteen avoimuuden toteutuminen Kansallisarkiston digitaalisessa palveluympäristössä.[1] Raportin laadinta on sovittu yhdessä arkistovierailun rahoittaneen *Tieto vallan alla – turvallisuus, arkistot ja avoimuus* -hankkeen kanssa.[2]

Raportin laadintaa on motivoinut Kansallisarkiston viimeaikaiset suunnitelmat ja päätökset, erityisesti keskittyminen digitaaliseen palveluun. Suunnitelmiaan Kansallisarkisto on perustellut rahoituspaineella, digitaalisten aineistojen käytön kasvulla ja tutkijasalien asiakaskäyntien vähenemisellä yli 80 % kahden vuosikymmenen aikana. Näistä syistä Kansallisarkisto on päättänyt myös sulkea Jyväskylän, Hämeen, Oulun ja Joensuun toimipisteet.[3] Päätökset ovat nostattaneet valtakunnalliseen keskusteluun huolta toimenpiteiden seurauksista. Huolena on tutkimuksen saavutettavuuden ja opetuksen heikkeneminen, historiantutkimuksen kaventuminen ja historiallisen perinnön turvaaminen.[4] Tämä raportti tuo lisätietoa laajaan keskusteluun siinä,

[1] Tieteen avoimuudella viitataan tässä yhteydessä tutkimusta edistävään aineiston löydettävyyteen, palveluiden saavutettavuuteen ja vapauteen toteuttaa tutkimusta. Tutkimusaineistojen avoimuudesta Avoin tieteen internetsivustossa https://avointiede.fi/fi/asiantuntijaryhmat/tutkimusaineistojen-avoimuus (haettu 7.9.2026); Tieteen termipankki, ”Tieteen vapaus (perusoikeutena)”, https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:tieteen_vapaus_(perusoikeutena) (haettu 7.9.2026).

[2] Tieto vallan alla – turvallisuus, arkistot ja avoimuus (4710188) -hankkeen kotisivut, https://blogs.helsinki.fi/tietovallanalla/ (haettu 4.9.2026).

[3] Kansallisarkiston tiedote digitaalisista palveluista ja toimipaikkamuutoksista, https://kansallisarkisto.fi/-/kansallisarkisto-panostaa-digitaalisiin-palveluihin-suunnitelmat-toimipaikkamuutoksista-tehdaan-vuoden-2026-aikana (haettu 3.9.2026).

[4] Agricola-verkon kannanotto, https://agricolaverkko.fi/tietosanomat/kansallisarkisto-suunnittelee-toimipisteiden-lakkautuksia/ (haettu 3.9.2026); Tiedon- ja Arkistonhallinan Ammattiyhdistys ry:n kannanotto, https://www.taay.fi/uutiset/kannanotto-kansallisarkiston-toimip/ (haettu 3.9.2026); Helsingin Sanomien pääkirjoitus 3.4.2026, https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000011921350.html (haettu 3.9.2026); Suomen Historiallisen Seuran ehdotus Kansallisarkiston suunnitelmista, https://agricolaverkko.fi/tietosanomat/suomen-historiallinen-seura-ehdottaa-aikalisaa-kansallisarkiston-suunnitelmiin-ja-puolueetonta-kokonaisvaikutusten-arviointia/ (haettu 3.9.2026); Uuden ajan alun tutkimuksen veerkosto ry:n kannanotto, https://www.uudenajanalku.fi/2026/04/21/uuden-ajan-alun-tutkimuksen-verkosto-ryn-kannanotto-kansallisarkiston-toimipisteiden-lakkauttamissuunnitelmia-vastaan/ (haettu 3.9.2026).

kuinka Kansallisarkiston toiminnan muutokset voivat vaikuttaa yksittäisen tutkijan tutkimukseen. Tästä syystä raportissa ei käsitellä laajempia, valtakunnallisia teemoja, joita on jo käsitelty yksityiskohtaisemmin aiemmissa puheenvuoroissa ja kannanotoissa.[5]

Raportin laatija työskentelee väitöskirjatutkijana Helsingin yliopistossa Humanistisen tiedekunnan tohtoriohjelmassa. Väitöskirjaa varten on tarvittu niin digitoimatonta kuin digitoitua aineistoa vuosilta 1600–1800. Väitöskirjahankkeessa hyödynnetty aineisto koostuu suurelta osin Kansallisarkiston säilyttämästä aineistosta. Tästä syystä Kansallisarkiston palvelu vaikuttaa suoraan raportin laatijan tutkimuksen etenemiseen. Raportin laatija on aikaisemmin tehnyt arkistotutkimusta Kansallisarkiston Helsingin ja Turun toimipisteissä ja Ruotsin *Riksarkivetin* Tukholman toimipisteessä. Näin raportin laatijalla on ollut jo etukäteen ymmärrystä laajan tutkimusaineiston keräämisestä ja läpikäymisestä sekä digitaalisesti että fyysisesti.

Arkistovierailun syy

Arkistovierailun syynä on fyysisen aineiston hyödyntäminen vuosien 1600–1800 Suomen historiaa koskevassa väitöskirjahankkeessa. Tutkimusaineisto muodostuu oikeudenhoidosta syntyneestä pöytäkirja-aineistosta kattaen laajasti oikeusprosessin eri tasoja. Kyseistä tutkimusaineistoa on valmiiksi digitoituna, kuten Vaasan hovioikeuden alistettujen päätöstaltioiden (Di-sarja) ja rikosasiain pöytäkirjojen (Ca-sarja) sarjat. Kyseessä olevat sarjat mahdollistavat tutkimuksen määrällisen tarkastelun, mutta sisällöllisesti ne ovat suppeita. Tästä syystä tutkimus hyödyntää yksityiskohtaisempia alioikeuksien oikeuspöytäkirjoja. Eri aineistojen vertailu vahvistaa myös tutkimuksen tulkintoja.[6]

1700-luvulla vakavien rikosten oikeuspöytäkirjat harvenevat alioikeuksien puhtaaksikirjoitetuista tuomiokirjoista.[7] Siksi Kansallisarkiston jo digitoidut alioikeuksien tuomiokirjat 1700-luvulta ei täytä tutkimuksen vaatimuksia, minkä vuoksi tutkimusta varten täytyi päästä keräämään vielä digitoimatonta aineistoa Vaasan hovioikeuden arkistosarjasta ”alistusaktit” (Ece-sarja). Kyseisessä sarjassa on säilyneitä alioikeuden oikeuspöytäkirjoja. Vastaavasti

[5] Lisää kannanotoista ja puheenvuoroista ks. ”Arkistoasiat mediassa ja blogeissa” Suomen Historiallisen Seuran sivustossa, https://agricolaverkko.fi/seuran-esittely/tiedepolitiikka/arkistovaikuttaminen/arkistoasiat-mediassa-ja-blogeissa/ (haettu 15.9.2026).
[6] Tarkemmin lähteiden vertailun ja tulkinnan suhteesta ks. Fulbrook 2002, 100–127, 134–139; Paul 2015, 84–93, 113–119.
[7] Rautelin 2009, 49.

tutkimuksessa on kiinnostuttu oikeudenhoitoprosessin eri tasoista, minkä takia tarvitaan ylimmän oikeusasteen, oikeusrevision ja kruunun tekemiä päätöksiä ja ratkaisuja. Näitä on säilytettynä Vaasan hovioikeuden arkistosarjassa ”kuninkaalliset ja senaatin/valtioneuvoston kirjeet” (Eaa-sarja). Yhteensä näistä sarjoista oli 80 arkistoyksikköä tarkistettavaa, joita säilytetään Kansallisarkiston Vaasan toimipisteessä.

Arkistovierailun valmistelun haasteita

Arkistovierailun suunnittelu alkoi vuoden 2025 joulukuussa. Sitä varten oli selvitetty etukäteen valmiiksi arkiston aukioloajat, joista ilmeni, että arkistossa voisi vierailla vain kahtena päivänä kuukaudessa. Tällöin ei vielä oltu käyttöön nyt voimassa olevaa itsepalveluasiointia, johon palataan myöhemmin tarkemmin. Vain kaksipäiväinen vierailu ei olisi riittänyt 80 arkistoyksikön tarkistamiseen, minkä vuoksi tutkimusta varten olisi jouduttu suunnittelemaan useampi matkustuskerta. Vastaavasti 2025 vuoden aikana jo osin, mutta ei vielä täysin Vaasan toimipisteellä käyttöön otettu digitaalinen toimittaminen ei olisi ollut riittävä ratkaisu. Vielä viime vuoden puolella yhden arkistoyksikön digitaalinen toimittaminen kesti noin kuukauden. Nykyään Kansallisarkisto lupaa sen kahdessa viikossa.[8]

Palvelun sopimattomuus laajempaa tutkimushanketta varten käy ilmi seuraavissa laskelmissa. Pelkästään kahden viikon toimitusperiaatteella laskettuna tarvitun aineiston digitointi olisi vienyt noin 160 viikkoa siis noin kolme vuotta. Jos asiakas haluaa tilata useamman arkistoyksikön kerrallaan, maksaa ylimääräisen yksikön digitointi 57,75 €. Taloudellisesti tämä vaihtoehto ei ollut mahdollinen, sillä 79 arkistoyksiköllä laskettuna, tämä olisi maksanut 4562,25 €.[9] Yksistään näistä syistä digitaalisen toimittamisen palvelu ei riitä laajemman tutkimuksen tarpeisiin.

Erillinen lupa pitkäkestoisempaan arkistovierailuun oli siis välttämätön. Valitettavasti erikoisluvan saaminen ei onnistunut. 12.12.2025 lähetetyssä sähköpostissa selvitettiin pidempikestoisen vierailun syyt. Vaasan toimipiste kehotti 15.12.2025 lähettämässään vastauksessa katsomaan aukioloajat kotisivuiltaan, tiedotti digitaalisen toimittamisen ja itsepalveluasioinnin alkamisesta ”jossain vaiheessa” sekä olemaan yhteydessä Kansallisarkiston tutkimuspalvelujen

[8] Digitaalinen toimittaminen Kansallisarkiston internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/digitaalinen-toimittaminen (haettu 3.9.2026).
[9] Palveluiden hinnasto Kansallisarkiston internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/hinnasto (haettu 3.9.2026).

ja käytön yksikönpäällikköön ja odottamaan helmikuuhun, jolloin voisi tulla tarkempaa tietoa.[10]

15.12.2025 raportin laatija pyysi erillistä lupaa, jotta tutkimusta olisi saatu edistettyä ja laadittua seikkaperäisemmät apurahahakemukset arkistovierailua varten. Pyyntöön vastasi saman vuorokauden aikana Vaasan toimipisteen sijaan Kansallisarkiston ylitarkastaja, joka ilmoitti, ettei erikoisjärjestelyä ole mahdollista järjestää. Ylitarkastaja ilmaisi toiveen, että arkisto saa palvelunsa järjestettyä, jotta tutkimustyö etenisi. Jälleen kehotettiin myös olemaan tarvittaessa yhteydessä tutkimuspalvelujen yksikönpäällikköön. Tämän jälkeen raportin laatija pyysi vielä samana päivänä lähetetyssä vastauksessa arkistoa huomioimaan palvelunsa suunnittelussa myös suurempien tutkimushankkeiden tarpeet.

Erillisen luvan pyyntöä varten raportin laatija oli vielä toistamiseen yhteydessä ylitarkastajaan ja tutkimuspalvelujen päällikköön. 16.12.2025 päivänä lähettämässään tiedustelussa raportin laatija pyysi ilmoittamaan, milloin kevään tai kesän aikana voi vierailla arkistossa, jotta hän voi laatia asianmukaiset hakemukset matka-apurahoja varten. Raportin laatija pyysi antamaan valituskelpoisen päätöksen Kansallisarkistosta annetun lain (509/2025) 2 §:n 1. momentin 2 kohdan mukaisesti, mikäli vierailu ei olisi ollut mahdollista. Ylitarkastaja 17.12.2025 lähettämässään vastauksessaan toisti, että Vaasan palvelua koskevat suunnitelmat tarkentuvat seuraavan vuoden puolella. Viesti ei täyttänyt valituskelpoisen päätöksen kriteerejä.[11]

Näistä syistä johtuen 2026 vuoden alussa laadittuihin rahoitushakemuksiin ei saatu selvitettyä tarkemmin, milloin arkistovierailu tapahtuisi ja milloin se olisi ollut ylipäänsä mahdollista toteuttaa. Yksittäisen tutkijan näkökulmasta toivottavaa on, että vastaavanlaisessa muutostilanteessa arkisto pystyy toteuttamaan erikoisjärjestelyjä, jotta tutkimuksen toteutus ei hidastu tai pahimmillaan pysähdy.

[10] Sähköpostikeskustelut ovat raportin laatijan hallussa. Pyynnöstä ne ovat mahdollista tarkistuttaa ja todentaa raportin laatijalta jaakko.santavuori[at]helsinki.fi. Sähköposteja koskevissa referaateissa on jätetty tarkoituksella henkilöiden nimet mainitsematta, koska raportti tarkastelee Kansallisarkiston organisaatiotason toiminnan vaikutusta yksittäiseen tutkimukseen. Toisaalta tästä syystä ylempien toimihenkilöiden tittelit on tuotu esille, jotta raportista selviää, millä eri organisaation tasossa viestintää on tapahtunut ja ketkä vastaavat toiminnan sujuvuudesta. Kaikki viestintä raportin laatijan ja Kansallisarkiston välillä on tapahtunut sähköpostitse pois lukien Vaasan toimipisteen vierailun aikana käyty asiakaspalvelua koskeva suullinen keskustelu.

[11] Vrt. Kansalaisen oikeus valittaa päätöksestä Suomi.fi- internetsivustossa, https://www.suomi.fi/kansalaiselle/oikeudet-ja-osallistuminen-yhteiskuntaan/oikeusturva-ja-kuluttajansuoja/opas/nain-valitat-viranomaisen-paatoksesta/kansalaisen-oikeus-valittaa-paatoksesta (haettu 4.9.2026).

Arkistovierailun valmistelun uusi yritys ja itsepalveluasioinnin lupahakemus

Keväällä 2026 Kansallisarkisto päivitti Vaasan toimipisteen palveluiden painopisteitä, missä näkyi aukioloaikojen vähentäminen. Tutkijan näkökulmasta aukioloajat ovat rajoittavia: yksi tutkijasalipäivä per kuukausi tai erikseen anottava itsepalveluasiointilupa yhdelle viikolle per kuukausi. Itsepalveluasioinnin ajankohdat on erikseen ilmoitettu etukäteen toimipisteen kotisivuilla.[12] Nyt rajoittavampien aukioloaikojen vuoksi tutkijan täytyy suunnitella aikatauluaan ja sovittaa tarvittaessa muuta tutkimukseen liittyvää toimintaansa tiukemmin Kansallisarkiston toiminnan mukaan. Siksi on myös tärkeää, että Kansallisarkisto päivittää tulevien sesonkiensa aukioloajat ajoissa. Tässä Kansallisarkisto voisi kehittää palveluaan niin, että se julkaisee seuraavan sesongin aukioloajat etukäteen ajoissa jo meneillään olevan sesongin aikana. Esimerkiksi Vaasan toimipiste ei vielä pystynyt 26.5.2026 antamassaan sähköpostivastauksessaan kertomaan tarkemmin seuraavan syksyn aukioloaikoja. Toisaalta ne päivitettiin kohtalaisen nopeasti tämän jälkeen, sillä päivitettynä ne olivat viimeistään 10. kesäkuuta, jolloin raportin laatija aloitti itsepalveluasioinnin varaamisen sähköpostitse Vaasan toimipisteen kanssa.

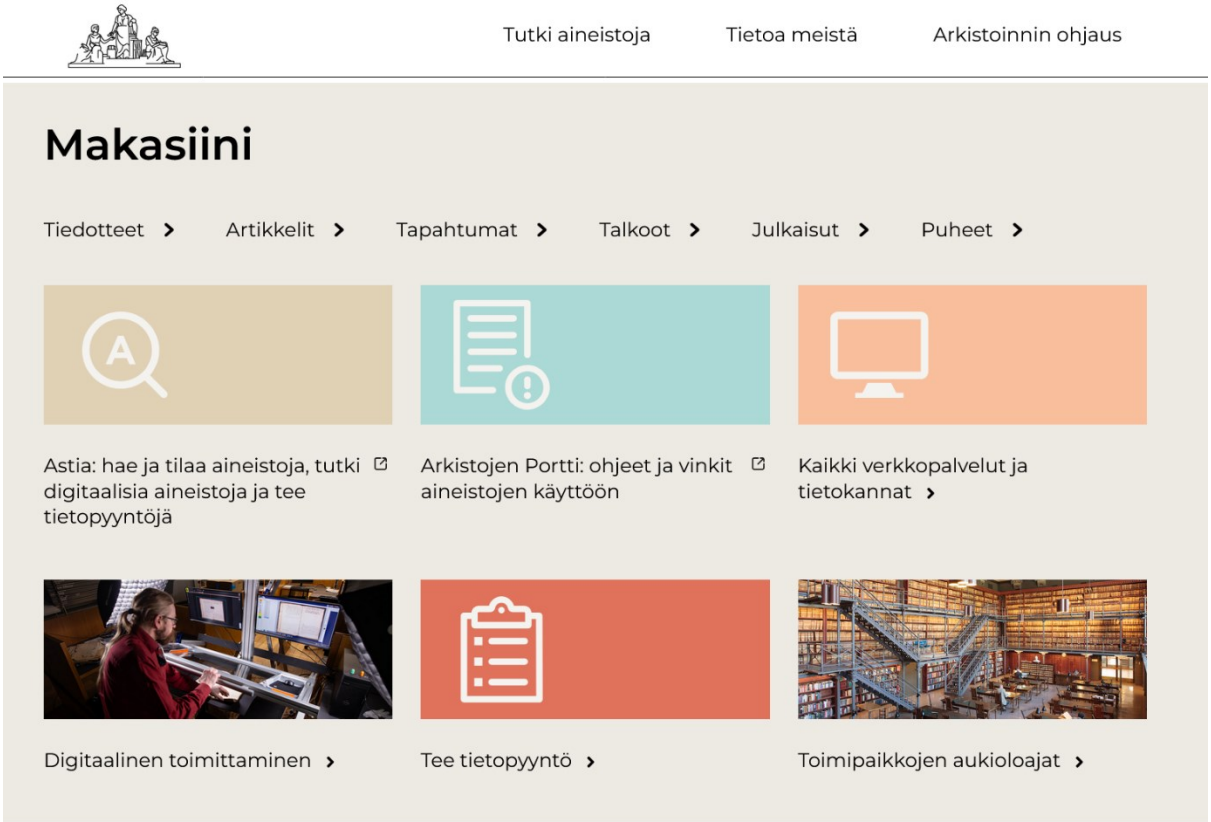
Raportin laatijan kannalta itsepalveluasiointien ajankohdat olivat onneksi sopivat sikäli, että itsepalveluasiointi onnistui vuoden 2026 elokuun aikana. Jos elokuu ei olisi ollut mahdollinen, olisi syksyn muun ohjelman takia vierailua jouduttu siirtämään myöhempään tulevaisuuteen. Esimerkiksi mahdollisen päällekkäisyyden vuoksi tutkijan täytyy odottaa pahimmillaan kaksi kuukautta arkistovierailua jo vain yhden päällekkäisyyden vuoksi. Olisi toivottavaa, että arkisto ottaisi huomioon erityisjärjestelyjen tarpeet ja mahdollisuudet. Hyväksi asiaksi on kuitenkin nostettava itsepalveluasioinnin mahdollisuus, mikä tukee laajempia tutkimushankkeita. Toisaalta verrattuna aikaisempiin aukioloaikoihin ja palveluihin itsepalveluasiointiuudistus on heikennys.

Vierailua varten raportinlaatijan täytyi hakea lupaa itsepalveluasioinnille. Tässä Vaasan arkistotoimipiste oli avulias ja neuvoi 26.5.2026 lähettämässään sähköpostissa, kuinka lupaa haetaan[13], mitä kautta tutkijasalivaraus[14] tehdään, ja ohjasi tilaamaan aineiston Astia-palvelusta

[12] Kansallisarkiston Vaasan toimipisteen aukioloajat, https://kansallisarkisto.fi/vaasa (haettu 3.9.2026).
[13] Kansallisarkiston itsepalveluasioinnin lupahakemus, https://link.webropolsurveys.com/S/B759499678706F15 (haettu 3.9.2026).
[14] Vaasan arkiston tutkijasali varataan lähettämällä sähköpostia osoitteeseen vaasa[at]kansallisarkisto.fi.

vierailun ajankohdan varmistuessa. Tässä asiakaspalvelu edisti hyvin arkistovierailun suunnittelua.

Saavutettavuuden kannalta itsepalveluasioinnin luvan hakeminen voi olla haasteellista. Kansallisarkiston aikaisemmassa internetsivuston version ”Makasiini”-osiossa oli eroteltuna arkiston palvelut (kuva 1). Oletusarvoisesti lupaa olisi voinut odottaa haettavan toimipaikkojen sivuilta ”Toimipaikkojen aukioloajat”, koska kyseessä on vierailu jossakin tietyssä toimipaikassa. Näin ei kuitenkaan ollut, vaan lupaa pääsi hakemaan ”Digitaalinen toimittaminen” ja sen sivun valintaikkunasta ”Harkinnanvarainen itsepalveluasiointi”.

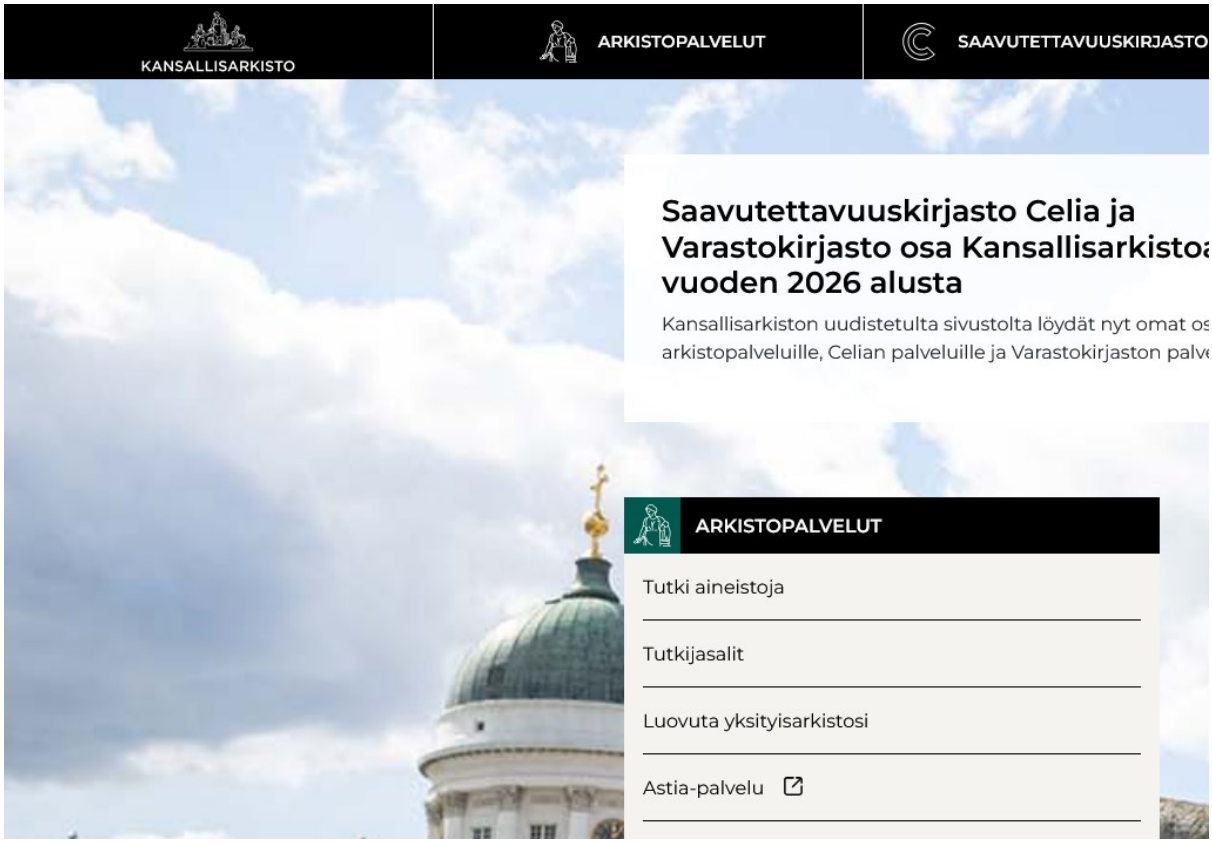

Kuva 1. Kansallisarkiston vanha ”Makasiini”-osio. Kuvakaappaus Kansallisarkiston etusivulta, https://kansallisarkisto.fi/etusivu (haettu 4.9.2026).

Huomautettakoon, että Kansallisarkisto päivitti kotisivujaan 15.9.2026, minkä yhteydessä ”Makasiini”-osio poistui etusivulta.[15] Vanhaa ”makasiinia” muistuttava näkymä on siirretty ”Tutki aineistoja” -sivulle, johon pääsee etusivulta painamalla ”ARKISTOPALVELUT”-valikossa olevaa linkkiä ”Tutki aineistoja”. (Kuva 2) Kyseisessä sivussa on linkki ”Digitaalinen

[15] Kansallisarkiston internetsivuston etusivu, https://kansallisarkisto.fi/etusivu (haettu 15.9.2026).

toimittaminen” -sivulle, jossa itsepalveluasioinnin lupahakemus on edelleen sisällytettynä.[16] Etusivulta pääsee myös sivun ylärivissä olevan linkin ”ARKISTOPALVELUT” kautta sivulle, jossa on ”Etsitkö näitä?” -osio, johon myös on lisätty linkki digitaaliseen toimittamiseen.[17]

Kuva 2. Kuvakaappaus Kansallisarkiston uudesta etusivusta. Etusivulla on nykyään kaksi arkistopalveluita kokoavaa osiota eroavine sisältöineen, mikä lisää sekavuutta internetsivustossa.

Verrattuna aiempaan sivusuunnitteluun uudistetussa versiossa itsepalveluasioinnin lupahakemus on vaikeampi löytää, koska sen saavuttamiseksi täytyy kulkea uuden sivukokonaisuuden kautta. Lisäksi vaikeaselkoisuutta lisää se, että arkistopalveluita varten on kaksi erillistä osiota, joissa on erilaiset sisällöt. Uudistunut sivusto on siten rakenteeltaan vaikeampi hahmottaa, mikä heikentää saavutettavuutta. Tämä ilmenee alla olevissa esityksissä, jotka kuvaavat itsepalveluasioinnin lupahakemukseen pääsyä:

[16] ”Tutki aineistoja” Kansallisarkiston internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/arkistopalvelut/tutki-aineistoja (haettu 15.9.2026); Kansallisarkiston digitaalinen toimittaminen, https://kansallisarkisto.fi/arkistopalvelut/tutki-aineistoja/aineistojen-kayttaminen/digitaalinen-toimittaminen (haettu 15.9.2026).
[17] Kansallisarkiston arkistopalvelut, https://kansallisarkisto.fi/arkistopalvelut (haettu 15.9.2026).

- Kotisivu, vanha → Digitaalinen toimittaminen → Harkinnan varainen itsepalveluasiointi
- Kotisivu, uusi, tapa 1 → ARKISTOPALVELUT → Digitaalinen toimittaminen → Harkinnan varainen itsepalveluasiointi
- Kotisivu, uusi, tapa 2 → Arkistopalvelut: Tutki aineistoja → Digitaalinen toimittaminen → Harkinnan varainen itsepalveluasiointi.

Saavutettavuutta ei edistä sekään, että Kansallisarkiston etusivun hakutoiminnolla hakusana ”itsepalveluasiointi”, eikä tarkennettu haku sanoilla ”itsepalveluasiointi” ja ”lupa” johda suoraan itsepalveluasioinnin lomakkeeseen. Kummassakin tapauksessa asiakkaan oletetaan osaavan suunnistaa lupalomakkeen äärelle ”Digitaalinen toimittaminen – Kansallisarkisto” -hakuosuman kautta.[18] Näin käyttäjän täytyy valita annettu hakutulos, joka ei nimensä puolesta välttämättä liity mitenkään hakusanaan.

Kansallisarkiston kotisivuista tehtyjen huomioiden perusteella sivuston saavutettavuus parantuisi niin, että paikan päällä tapahtuvaa asiointia koskevat asiat ovat kootusti yhdellä sivulla ja digitaalista asiointia toisella sivulla. Nyt ne ovat harhaanjohtavasti osittain sekaisin. Tutkijalle tämä näyttää digitaalisen palvelun kehittämiseltä muun palvelun ja erityisesti tutkimuksen saavutettavuuden kustannuksella.

Vastaavasti itsepalveluasioinnin lupahakemus sisältää sekä tutkimuksen vapautta että saavutettavuutta rajoittavia piirteitä. Itsepalveluasioinnin lupaa kuvataan ”harkinnanvaraisena” lupana, joka voidaan myöntää ”tyypillisesti rahoitetun tutkimuksen, elinkeinonharjoittamisen, viranomaisasioinnin sekä muun painavan syyn perusteella”.[19] Näin lupahakemus arvottaa suoraan vähempiarvoiseksi ne tutkimukset ja tarpeet, joita ei siinä luetella. Esimerkiksi nyt lupahakemuksesta ei selviä, katsooko Kansallisarkisto sukututkimuksen painavaksi syyksi.[20] Saavutettavuudessa hakulomakkeessa on puutteena se, että lupalomakkeen kieli on joko suomi tai ruotsi. (Kuva 3) Arkistoaineistoja eivät käytä Suomessa vain virallisilla kotimaisilla kielillä asioivat tutkijat, vaan myös muilla kielillä asioivat.

[18] Kansallisarkiston hakupalvelu, hakusana ”itsepalveluasiointi”, https://kansallisarkisto.fi/haku (haettu 15.9.2026); Kansallisarkiston hakupalvelu, hakusana ”itsepalveluasiointi” ja ”lupa”, https://kansallisarkisto.fi/haku (haettu 15.9.2026).
[19] Kansallisarkiston itsepalveluasioinnin lupahakemus, https://link.webropolsurveys.com/S/B759499678706F15 (haettu 3.9.2026). Kuvaus harkinnanvaraisuudesta ilmenee siitä, että linkki lupahakemukseen on otsakkeen ”Harkinnanvarainen itsepalveluasiointi” alla.
[20] Kiitän Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian professoria Anu Lahtista huomiosta.

Kuva 3. Lupahakemuksen kielivaihtoehdot. Kuvakaappaus Kansallisarkiston itsepalveluasioinnin lupahakemuksesta, https://link.webropolsurveys.com/S/B759499678706F15 (haettu 3.9.2026).

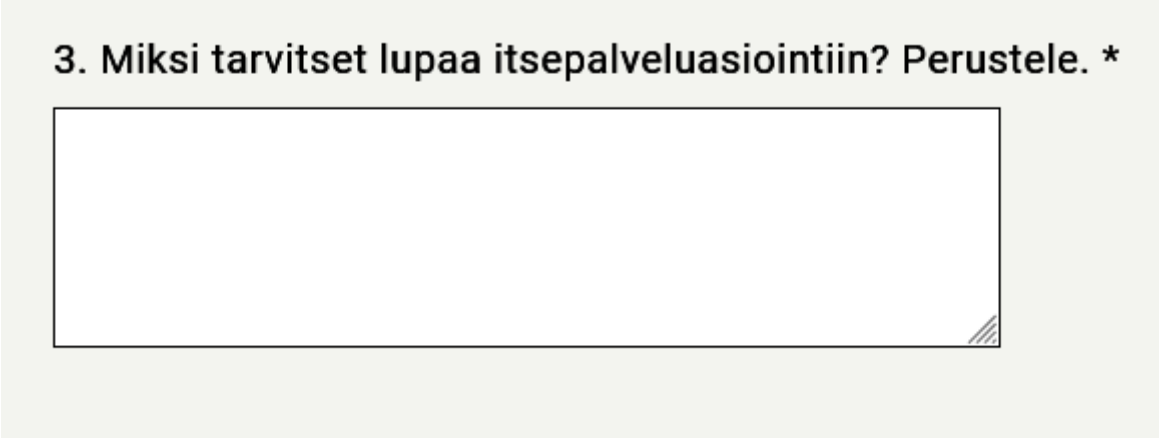
Tutkimuksen saavutettavuutta tukee tutkimuksen vapaus. Tässä lomake epäonnistuu luomalla vaikutelman kuulustelusta. Lomake kysyy ”Miksi tarvitset lupaa itsepalveluasiointiin? Perustele.” (Kuva 4) Tutkimuksen vapauden näkökulmasta kysymys on tarpeeton: tutkimuksen teko on itsessään syy itsepalveluasiointiin. Sitä ei tarvitse muutoinkaan perustella erikseen riippumatta tutkimuksesta. 27.5.2026 täytetyssä versiossa oli vielä erillinen kohta 12 kuukauden kestävälle luvalle, jota varten täytyi erikseen tarkentaa käyttötarkoitusta. Nyt lomakkeesta on poistettu kyseinen kohta, mikä ilmenee kuvien 5 ja 7 vertailulla. Tarkennusta kysyvän kohdan poistaminen on hyvä, sillä se vähentää tutkimuksen vapautta rajoittavaa vaikutelmaa.

Lomakkeesta on myös poistettu kohta 4, joka selvitti lupaa hakevan aiempaa kokemusta arkistotutkimuksesta. Kohdan 4 poistaminen on ollut hyvä ratkaisu, sillä kyseinen kohta pyysi kertomaan aiemmasta arkistokokemuksesta. (Kuva 6) Huomautettakoon, ettei raportin laatija ole ottanut kuvakaappausta talteen poistetusta kohdasta. Vaasan toimipisteen 26.5.2026 lähettämä linkki lupahakemukseen on sama kuin Kansallisarkiston sivuilla nyt oleva linkki, minkä vuoksi vertailua ei voi tehdä eri versioiden välillä.[21] Aikaisempi arkistokokemus on kuitenkin otettu huomioon raportin Kansallisarkiston laatijalle myönnetyssä itsepalveluasiointiluvassa, jossa todetaan luvanhakijan kykenevän ”itsenäiseen työskentelyyn tutkijasalissa”. (Ks. liite 1).

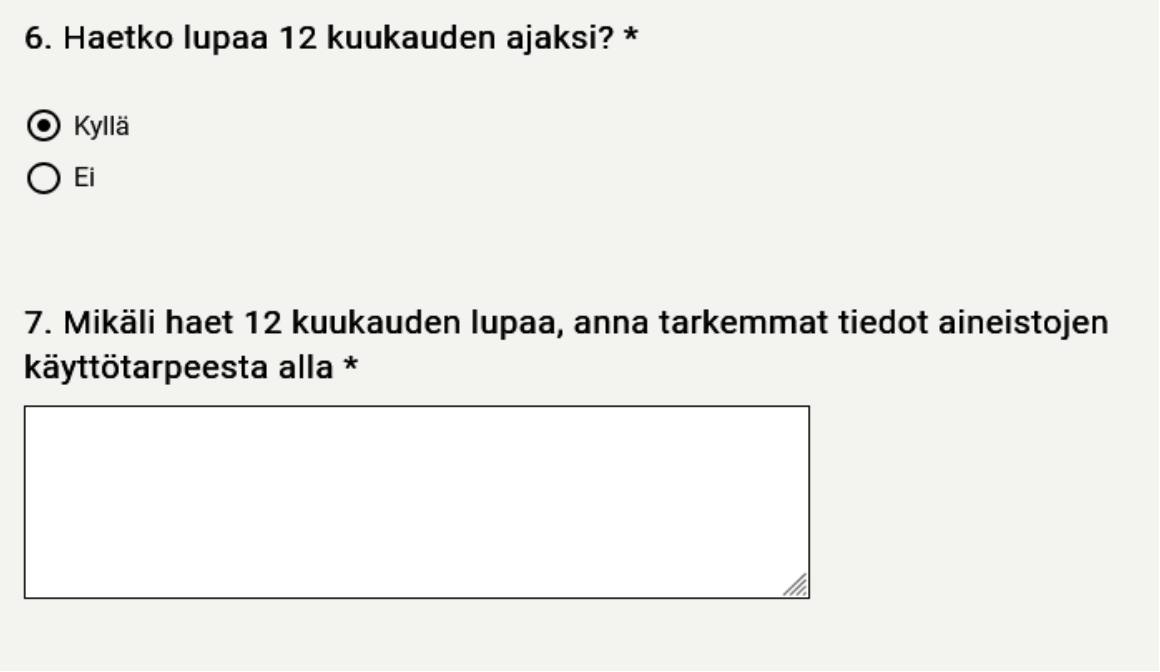
On syytä korostaa, että aikaisempi kokemus luvan saamiseksi on eriarvostava tutkimuksen avoimuuden näkökulmasta. Kansallisarkiston, joka julkisena instituutiona säilyttää

[21] Ks. Harkinnanvarainen itsepalveluasiointi Kansallisarkiston digitaalisen toimittamisen sivuilla, https://kansallisarkisto.fi/digitaalinen-toimittaminen (haettu 4.9.2026).

arkistoaineistoa tutkimuksen käyttöön, tulee edistää sen aineiston käyttöä tasavertaisesti.[22] ”Kyvykkyyttä” työskennellä itsenäisesti on vaikeaa saavuttaa, kun tutkijasalipäiviä on rajoitetusti, eikä itsepalveluasiointiin kannusteta, vaan se pyydetään painokkaasti perustelemaan.

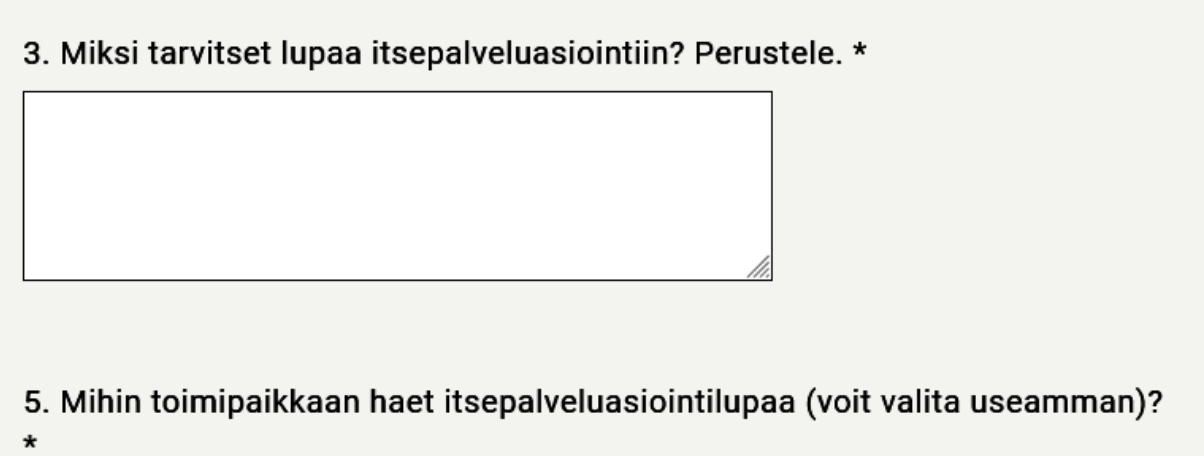

Kuva 4. Lupahakemuksen kohta 3. Kuvakaappaus Kansallisarkiston itsepalveluasioinnin lupahakemuksesta, https://link.webropolsurveys.com/S/B759499678706F15 (haettu 3.9.2026).

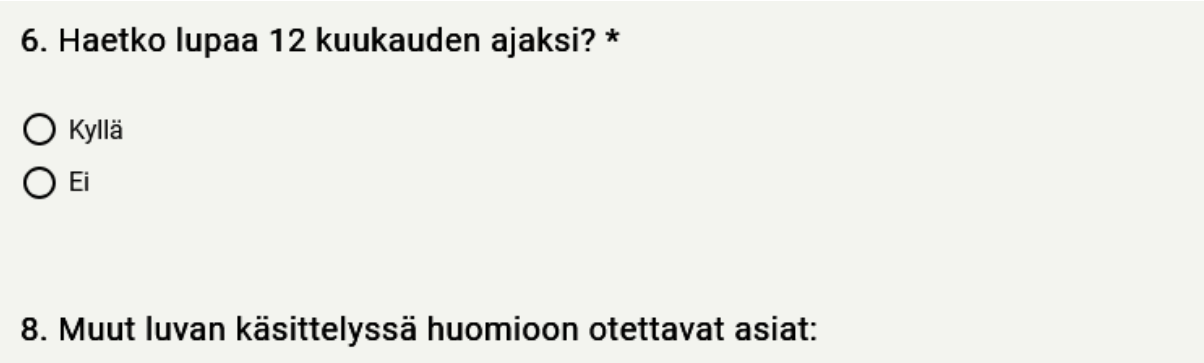
Kuva 5. Vuoden mittaisen luvan hakua pyytävä tarkennus. Kuvakaappaus Kansallisarkiston itsepalveluasioinnin lupahakemuksesta, https://link.webropolsurveys.com/S/B759499678706F15 (haettu 29.5.2026).

[22] ”Mitä on avoin tiede?” Avoin tiede -internetsivustossa, https://avointiede.fi/fi/mita-avoin-tiede (haettu 7.9.2026). Avoimen tieteen tuloksia edeltää tasavertainen mahdollisuus tutkimusaineiston äärelle.

Kuva 6. Kyvykkyyttä koskeva kohta poistettuna. Kuvakaappaus Kansallisarkiston itsepalveluasioinnin lupahakemuksesta, https://link.webropolsurveys.com/S/B759499678706F15 (haettu 3.9.2026).

Hakulomakkeen epäkohdat saavutettavuudessa jatkuvat, kun hakulomakkeen kohta 8 on epäselvä. (Kuva 7) Kohta pyytää kertomaan muita huomioon otettavia asioita luvan käsittelyssä.[23] Näin luvan hakijan oletetaan osaavan sanoa, mitä muita huomioon otettavia asioita luvan käsittelyssä voisi olla. Hakulomakkeeseen on syytä lisätä tarkennus, minkälaisiin asioihin kohdassa viitataan, jotta kyseisen kohdan epäselvyys ei vaikuta lupien myöntämiseen.

Kuva 7. Kansallisarkiston vanhan lupalomakkeen jäänteitä. Kansallisarkisto on korjannut lomakkeensa puutteita. Korjauksissa ei ole kuitenkaan muistettu päivittää kohtien numerointia. Kuvakaappaus Kansallisarkiston itsepalveluasioinnin lupahakemuksesta, https://link.webropolsurveys.com/S/B759499678706F15 (haettu 3.9.2026).

Hakulomakkeen sijaintia Kansallisarkiston internetsivustossa ja sen sisältöä on edellä tuotujen huomioiden takia syytä pohtia uudelleen tieteen avoimuuden ja vapauden kannalta. Nyt ne luovat vaikutelmaa siitä, ettei fyysisten aineistojen tutkimusta haluta edistää, päinvastoin. Aiemmin, kun tutkijasalit olivat laajemmin auki, ei tavanomaiseen arkistotutkimukseen tarvittu erillistä lupaa. Kansallisarkisto voisi itsepalveluasioinnin lupahakemuksen sijaan kehittää

[23] Kansallisarkiston itsepalveluasioinnin lupahakemus, https://link.webropolsurveys.com/S/B759499678706F15 (haettu 3.9.2026).

ennemminkin kalenteripohjaisen varauslomakkeen, jolloin se madaltaisi tutkijan kynnystä tehdä arkistotutkimusta. Samalla Kansallisarkisto pääsisi eroon eri tutkimustarpeita eriarvostavasta lupahakemuksesta.

Toisaalta Kansallisarkiston palvelu oli onnistunutta lupahakemuksen ja tutkijasalivarauksen käsittelyajoissa. Lupahakemus lähti 27.5.2026 ja tieto hyväksynnästä saapui raportin laatijalle sähköpostissa 29.5.2026. Varsinaisen luvan lisäksi lähetettiin valmiiksi itsepalveluasioinnin ohje, joka sujuvoitti vierailuun valmistautumisesta. Kun lupa oli saatu, sai raportin laatija sovittua arkistovierailun rahoituksesta alussa mainitun hankkeen kanssa. 10.6.2026 raportin laatija varasi tutkijasalin Vaasan toimipisteessä, mikä vahvistettiin jo heti samana päivänä. Nopea käsittely auttoi varaamaan ajoissa tarvittavat liput matkustamiseen ja majoittumisen.

Digitaalinen toimittaminen ja sen eettiset seuraukset

Varsinaiseen vierailuun raportin laatija valmistautui tutustumalla etukäteen aineistoon. Tutkijan näkökulmasta tässä digitaalinen toimittaminen voi olla laajempaakin tutkimusta edistävä palvelukonsepti. Yhden arkistoyksikön tilaaminen etukäteen digitoituna ennen laajemman aineiston läpikäyntiä auttaa hahmottamaan aineiston piirteitä ja siten suunnittelemaan ajankäyttöä tutkijasalissa. Vastaavasti laajan aineiston läpikäynnin yhteydessä on inhimillinen erehdys mahdollista, minkä vuoksi jokin tietty aineisto voi jäädä tarkistamatta paikan päällä. Tässä digitaalinen toimittaminen voi olla käytännöllinen tapa täydentää paikan päällä kerättyä aineistoa jälkikäteen.

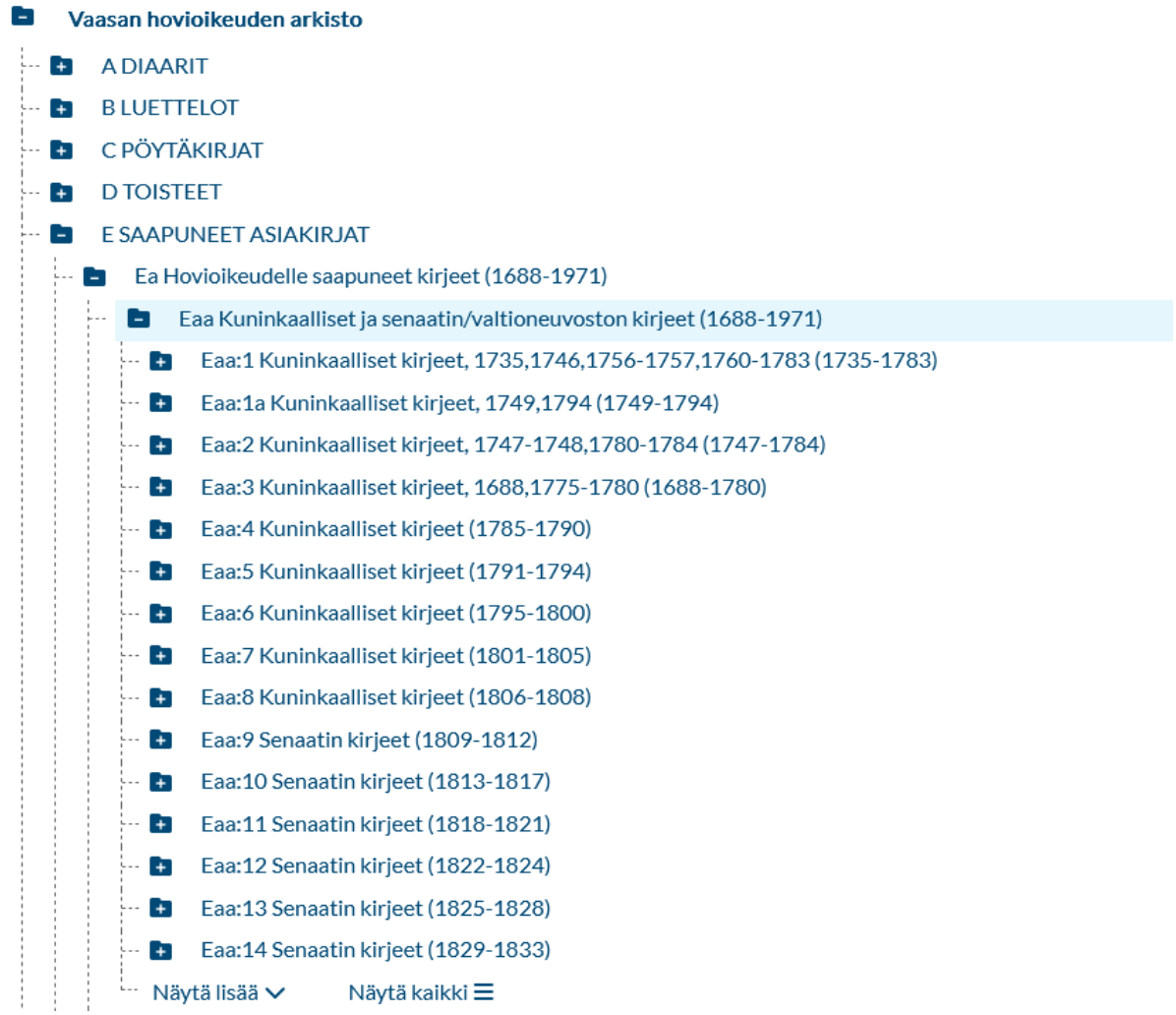
Vierailua varten raportin laatija teki tilauspyynnön digitaalisesta toimittamisesta 12.5.2026. Tätä varten ”Digitaalinen toimittaminen” -sivulla on ohjeistus (ks. liite 2), jota tilauksessa seurattiin. Jostain syystä tilaus epäonnistui, sillä siitä ei jäänyt merkintöjä käyttäjän omille sivuille, eikä arkiston tietoihin. 27.5.2026 raportin laatija kyseli, mitä tilaukselle oli tapahtunut. Jo seuraavana päivänä digitaalisen toimittamisen johtava asiantuntija pyysi tekemään uuden tilauksen antamillaan tilausohjeilla. Nyt annetuilla ohjeilla tilaus onnistui. Tässä onnistunutta oli viestinnän nopeus ja annettu ohjeistus. Toisaalta, kun arkiston kotisivujen ohjeita ja raportin laatijalle erikseen annettuja ohjeita vertaa, niissä näkyy eroavaisuus. Kotisivujen ohjeissa ei pyydetä laittamaan merkintää ”Lisätiedot”-kenttään, että tilaus halutaan digitaalisena. (Ks. liite 3) Se, oliko tämä syy alkuperäisen tilauksen epäonnistumiselle, jäi auki. Saavutettavuuden näkökulmasta ohjeistuksen on syytä olla johdonmukainen eri ohjeiden kesken.

Digitaalisen toimittamisen on luvattu saapuvan kahden viikon kuluessa. Tässä palvelu onnistui, sillä tilaus saapui selvästi etuajassa 5.6.2026. Kyseisen arkistoyksikön avulla raportin laatija pystyi tutustumaan arkistosarjan yksikköjen rakenteeseen ja sisältöön ajoissa. Tämä auttoi suunnittelemaan arkistotyöskentelyä ennen vierailua ja sen aikana.

Digitaalisen palvelun painottaminen näkyy vastaavasti myös aineiston tilaamisessa tutkijasaliin. Kansallisarkiston aineistotilaus tapahtuu Astia-nimisessä palvelussa.[24] Sivuston rakenteessa ja käytettävyydessä on aineiston löydettävyydessä kehitettävää. Nykyisessä versiossa ei ole yhtenäistä puurakennetta, jonka avulla voisi suunnistaa eri arkistokokonaisuuksien välillä, mikä edistäisi aineiston löydettävyyttä. Löydettävyyttä ei edistä sekään, ettei jonkin tietyn arkistokokonaisuuden puunäkymä kerro, mikä arkistoyksikkö tai -sarja on digitoituna. Sen selvittääkseen täytyy avata yksittäisen arkistoyksikön sivu auki. (Kuva 7) Tämä hidastaa esimerkiksi aineistoon tutustumisessa tai tutkijasaliin tilattavan aineiston valinnassa. Jos siis digitaalista palvelua painotetaan, on myös syytä huolehtia sen käytettävyyden ja saavutettavuuden varmistamiseksi.

Aineiston löydettävyyttä rajoitetaan myös siten, että asiakas ohjataan tarkastelemaan aineistoa digitaalisesti. Tämä ilmenee sillä, ettei jo digitoidun paperiaineiston tilaamista tutkijasaliin ole mahdollista tehdä ilman erillistä pyyntöä. Vielä digitoimattoman aineiston sivulla on tilauspainike ”Lisää tilauskoriin”, kun jo digitoidun kohdalla on sen tilalla valintapainike ”Tarkastele digitaalisena”. (Kuva 8) Nyt tutkijan täytyy erikseen tilauskorissa pyytää toimittamaan jo digitoidut arkistoyksiköt paperisena, mikä tekee palveluprosessista hankalamman. Tutkija voi joutua pyytämään digitoitujakin arkistokappaleita tutkijasaliin tutkittavaksi. Aineiston selaus paperilla voi olla nopeampaa, kun aineiston rakenteen ja sisällön tietorakenteen hahmottaa fyysisessä muodossa helpommin kuin digitaalisena versiona. Lisäksi digitoinnissa voi olla puutteita, kuten epätarkka kuva, digitoitava aineisto on ollut rutussa tai jokin sivu on jäänyt välistä digitoimatta.[25] Siksi jo digitoidustakin arkistokappaleesta tutkija saattaa kuvata omiin tarpeisiin tarvitsemansa aineiston, vaikka kyseinen aineisto olisikin jo valmiina digitaalisessa arkistossa. Puutteen voi korjata lisäämällä ”Lisää tilauskoriin” -painike myös digitoitujen yksikköjen sivuille.

[24] Astia-palvelu Kansallisarkiston internetsivustossa, https://astia.narc.fi/uusiastia/ (haettu 3.9.2026).
[25] Kiitän Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian professoria Anu Lahtista huomiosta.

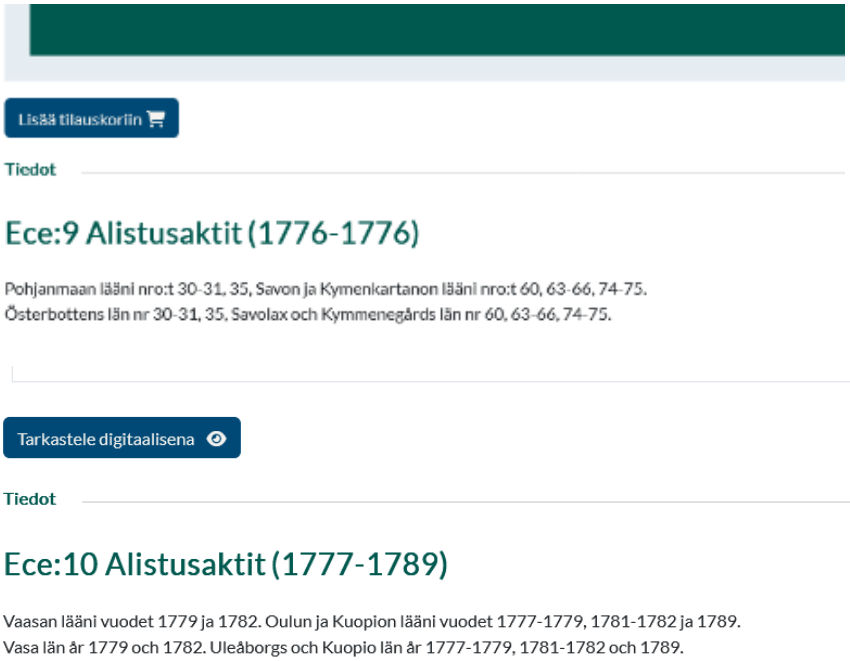

Kuva 8. Vaikeus tunnistaa digitoitua aineistoa. Vaasan hovioikeuden Eaa-sarjasta ei voi näkymästä päätellä, mitkä arkistoyksiköt tai -sarjat ovat digitoituina. Esimerkiksi digitoidun Eaa:6 linkki ei eroa mitenkään muista. Kuvakaappaus Kansallisarkiston sivusta, https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1881316340 (haettu 3.9.2026).

Digitaalista palvelua koskevassa keskustelussa on tuotu esiin huolia ja kerrottu kokemuksia siitä, ettei jo digitoitua aineistoa välttämättä anneta enää tutkittavaksi fyysisesti arkistossa.[26] Tässä keskustelussa esille on noussut huoli Kansallisarkiston suorittaman digitoinnin yhteydessä tapahtuvasta aineiston osittaisesta vahingoittamisesta, kun taas Kansallisarkisto sanoo digitoinnin parantavan aineiston materiaalista ja todistusvoiman säilymistä ja saavutettavuutta.[27] Tutkijan näkökulmasta ristiriitaista on, ettei Kansallisarkisto ole edelleenkään voinut kumota väitteensä ristiriitaa koskien aineiston säilyvyyttä. Kansallisarkisto itse myöntää

[26] Tässä viitataan 13.5.2026 järjestetyssä ”Arkiston kutsu, lähteiden viettelys – Historiantutkimuksen materiaalinen maailma” -symposiumissa kuultuihin puheenvuoroihin. ”Arkiston kutsu, lähteiden viettelys – Historiantutkimuksen materiaalinen maailma -symposium 13.5.2026” Agricola-verkossa, https://agricolaverkko.fi/tapahtumat/arkiston-kutsu-lahteiden-viettelys/ (haettu 7.9.2026).

[27] Kansallisarkiston vastaus digitaalista toimittamista koskeviin huoliin, https://kansallisarkisto.fi/-/vastauksia-digitaalisen-toimittamisen-huoliin- (haettu 3.9.2026); Digitaalinen toimittaminen Kansallisarkiston internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/digitaalinen-toimittaminen (haettu 3.9.2026).

Kuva 9. Digitoimattomia ja digitoituja aineistoja koskevien sivujen ero. Vaasan hovioikeuden alistusakteissa olevat arkistoyksiköt Ece:9 ja Ece:10, joista edellinen on digitoimaton, jälkimmäinen digitoitu. Kuvakaappaukset Kansallisarkiston sivuilta, https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1893270275 (haettu 3.9.2026) ja https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1893271619 (haettu 3.9.2026).

kajoavansa joissakin tilanteissa aineiston materiaaliin sitä vahingoittaen, eikä pysty aukottomasti ehkäisemään mahdollisen tietosisällön tuhoutumista digitoinnin yhteydessä, puhumattakaan aineiston materiaalin vahingoittumista.[28] Kansallisarkisto on kyllä oikeassa siinä, että fyysinen aineiston tarkastelu voi vahingoittaa materiaalia esimerkiksi aiheuttaen sivun mahdollisen repeämisen. Toisaalta yksittäisen sivun osittainen repeäminen on materiaalin säilymisen kannalta pientä verrattuna siihen, että jo pelkästään yli tuhat sivua olevan arkistoyksikön sivut repäistään toisistaan digitaalisen toimittamisen yhteydessä.[29]

Edellisistä syistä johtuen tutkijana joutuu toisin sanoen pohtimaan digitaalisen toimittamisen eettisyyttä siinä, voiko haluttu aineisto mahdollisesti vahingoittua digitaalisen toimittamisen

[28]Huomautettakoon, ettei Kansallisarkisto itse puhu aineiston vahingoittamisesta, vaan sidotun aineiston purkamisesta paperiarkeiksi, ”kansien irrottamisesta” ja sidotun reunan leikkaamisesta sähköleikkurilla, ”jotta arkit saadaan eroteltua toisistaan”. Kansallisarkiston tiedote digitaalisesta toimittamisesta Kansallisarkiston internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/-/digitaalinen-toimittaminen-vaatii-tarkkuutta-ja-aineistojen-tuntemusta (haettu 4.9.2026); Ks. aineiston vahingoittumista koskevia kysymyksiä ja Kansallisarkiston niitä koskevia vastauksia Kansallisarkiston Facebook-sivulla, https://www.facebook.com/Kansallisarkisto/posts/pfbid05un28oUw8up2H2PqFqqxqfsyj2xHo2L4z1fryXT817QDKN56CFyWyuNzA7K4Dfbjl (haettu 3.9.2026).

[29] Tässä viitataan 13.5.2026 järjestetyssä ”Arkiston kutsu, lähteiden viettelys – Historiantutkimuksen materiaalinen maailma” -symposiumissa kuultuihin puheenvuoroihin. ”Arkiston kutsu, lähteiden viettelys – Historiantutkimuksen materiaalinen maailma -symposium 13.5.2026” Agricola-verkossa, https://agricolaverkko.fi/tapahtumat/arkiston-kutsu-lahteiden-viettelys/ (haettu 7.9.2026).

yhteydessä, varsinkin yhteensidotun aineiston kohdalla. Tämä ei kannusta tekemään digitaalisia tilauksia aineistoista. Liiallinen digitaalisuuden painottaminen taas voi vähentää aineiston löydettävyyttä. Aineiston tietorakenteen hahmottaa paremmin fyysisen aineiston parissa, minkä takia laajan aineiston läpikäynti on tehokkaampaa paikan päällä kuin internetsivulla, jossa täytyy suunnistaa useampien ”klikkausten” avulla.

Raportin laatija pitää siksi todella tärkeänä, ettei digitaalisen palvelun ja toimittamisen painotus Kansallisarkiston toiminnassa aiheuta haittaa muun palvelun kustannuksella. Rinnakkaisina palvelumuotoina digitaalisuus ja tutkijasali tarjoavat vahvemman palvelukokonaisuuden, joka edistää tutkimusta. Lisäksi on huomautettava, ettei Kansallisarkiston digitaalisen palvelun tulisi vahingoittaa aineistoa, vaan parantaa sen säilymistä. Toisaalta kiitosta kuuluu antaa Vaasan toimipisteelle siitä, että kaikki jo digitoidut arkistoyksiköt, jotka vierailua varten raportin laatija oli tilannut, toimitettiin ilman ylimääräistä selvityspyyntöä tutkijasaliin.

Itsepalveluasiointi Vaasan toimipisteessä

Arkistovierailun kannalta sujuvin osuus oli varsinainen arkistovierailu. Ainoa epäselvyyttä aiheuttanut asia oli aineistotilauksen varmistuminen. Itsepalveluasiointia varten raportin laatija teki laajan tilauksen 3.8.2026, mutta tilauksen toimittamisesta ei tiedotettu moneen päivään. 17.8.2026 raportin laatija pyysi varmistamaan tilauksen tilanteen. Heti seuraavana päivänä tilauksen varmistettiin olevan kunnossa ja se toimitettiinkin asianmukaisesti tutkijasaliin ajallaan. Palvelua voi parantaa niin, että tilauksen automaattisen vahvistusviestin lisäksi Kansallisarkisto tarvittaessa ilmoittaa tilauksen tarkemmasta käsittelystä esimerkiksi, jos tilaus käsitellään vasta lähempänä varsinaista tutkijasalivierailua.

Arkistovierailun aikana saatu palvelu oli asianmukaista ja asiakkaan työskentelyä edistävää. Nyt toteutunut vierailu Vaasan toimipisteeseen oli raportin laatijan ensimmäinen, mutta saadun paikallisen asiakaspalvelun ansiosta työskentely tutkijasalissa käynnistyi moitteettomasti. Kaikkiin palvelupyyntöihin vastattiin myös ripeästi. Vaikutelmaksi tuli tervetullut ja huomioitu olo, mikä edistää halua jatkossakin tutkia aineistoja fyysisesti tutkijasalissa. Lisäksi jo aiemmin mainittu digitoitujenkin aineistojen pyyteetön toimittaminen tutkijasaliin lisäsi tunnetta toimipisteen halusta olla tutkijan tukena. Toimipisteen palvelusta itsepalveluasioinnin yhteydessä ei nouse esille puutteita tai korjattavaa.

Yleisellä tasolla tarkasteltuna itsepalveluasiointi on tämän vierailun perusteella harhaanjohtava nimike. Arkistovierailun aikana toimipisteen henkilöstö palveli, neuvoi ja auttoi, mutta ennen kaikkea järjesti aineiston paikan päälle. Tutkimuksen saavutettavuuden ja vapauden näkökulmasta sana itsepalveluasiointi korostaa syyttä tutkijan kyvykkyyttä työskennellä itsenäisesti tutkijasalissa. Vierailu ei tässä eronnut merkittävästi esimerkiksi Tukholman *Riksarkivetin* toimipisteessä tapahtuneesta vierailusta, jonka yhteydessä Riksarkivetin tutkijasalissa oli henkilöstöä paikalla. Siksi itsepalveluasioinnin sijaan olisi hyvä käyttää nimikettä, joka kuvaa tutkijasalivierailua todenmukaisemmin. Esimerkiksi ”arkistotutkimus” ei arvottaisi tai ottaisi kantaa henkilön aiempaan kokemukseen tai kyvykkyyteen.

Yhteenveto ja pohdinta

Raportti on käsitellyt Kansallisarkiston digitaalisuutta painottavien suunnitelmien ja päätösten vaikutusta yksittäisen historiantutkijan tutkimukseen, erityisesti asiakaspalvelun sujuvuudessa sekä tutkimuksen saavutettavuuden ja vapauden näkökulmista. Tarkastelun pohjana oli raportin laatijan arkistovierailu Kansallisarkiston Vaasan toimipisteelle 23.–27.8.2026 väitöskirjahanketta varten. Raportissa esille tuodut havainnot perustuvat Kansallisarkiston toiminnan vaikutuksesta yksittäiseen tutkimushankkeeseen. Tästä syystä raportissa tehtyjä havaintoja haasteista tai mahdollisuuksista ei voi suoraan yleistää koskettamaan kaikkia tutkimuksia. Toisaalta Kansallisarkiston palveluissa ilmenevät haasteet saavutettavuudessa, tutkimuksen vapaudessa ja aineiston löydettävyydessä ovat nyt osa palveluiden järjestelmiä, minkä vuoksi ne voivat vaikuttaa muihinkin tutkimushankkeisiin ja -tarpeisiin.

Raportti tuo esille, että Kansallisarkiston äskettäiset linjaukset koskien palveluidensa painopisteitä digitaalista palvelua korostaen on tuonut haasteita yksittäisen tutkimuksen edistymiseen. Erityisen haastavaa oli muutosvaihe, jonka vuoksi epävarmuus pääsystä fyysisen aineiston pariin kesti kuukausia. Vuoden 2025 joulukuussa aloitettu prosessi päästä Vaasan tutkijasaliin varmistui vasta seuraavan vuoden toukokuussa siis noin puoli vuotta.[30] Pienempiä haasteita ovat tuoneet Kansallisarkiston internetsivuston käyttöliittymiin liittyvät puutteet, jotka lisäävät palveluiden käytöstä aiheutuvaa turhaa rasitusta. Kansallisarkiston sivuston päivitys ei ole poistanut näitä puutteita. Itsepalveluasioinnin lupahakemuksen käsittelyprosessi ja sen jälkeinen tutkijasalivaraus oli sitä vastoin ripeää ja tehokasta.

[30] Kiitän Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian professoria Anu Lahtista huomiosta.

Raportti tuo esille, että Kansallisarkiston palvelun painottuminen digitaaliseksi asettaa haasteita tutkimuksen vapaudelle. Tässä korostuu eritoten aukioloaikojen voimakas rajaaminen, joka vaikeuttaa tutkimushankkeen aikatauluttamista, samoin itsepalveluasioinnin lupaprosessi, josta on nähtävissä eriarvoistava suhtautuminen tutkimustarpeisiin ja tutkijaryhmiin. Raportti kehottaa Kansallisarkistoa pohtimaan sitä, kuinka se voi kannustaa eri ryhmiä käyttämään sen säilyttämiä aineistoja. Konkreettisena ehdotuksena on häivyttää lupaprosessista tutkijan taustaan viittaavat kyselyt ja ehdot.

Vastaavasti Kansallisarkiston palveluissa on havaittavissa puutteita saavutettavuudesta. Itsepalveluasioinnin lupahakemuksessa erityisesti saavutettavuutta heikensi mahdollisuus tehdä se vain kahdella kielellä. Myös hakemuksen sijainti Kansallisarkiston internetsivustossa on vaikeaselkoinen. Astia-palvelussa saavutettavuutta heikensivät käyttöliittymässä ilmenevät puutteet, kuten digitoitujen ja digitoimattomien aineistojen tunnistaminen ja aineistotilaukseen liittyvät haasteet.

Asiakaspalvelua koskevassa toiminnassa raportti tuo esille sekä onnistumisia että kehittämisen kohteita. Onnistunutta oli viestinnän vastausaikojen yleinen nopeus. Kehittämistarpeita raportti tunnistaa siinä, että suurten ja pitkäkestoisten muutosprosessien yhteydessä Kansallisarkiston tulisi joustaa ja huomioida tutkijoiden tarpeet, vähintään antaa edes valituskelpoisia päätöksiä ja selkeitä ajankohtia, jolloin muutoksista tiedotetaan.

Raportti tunnistaa haasteita ja mahdollisuuksia paljon keskustelua herättäneestä digitaalisesta toimittamisesta yksittäisen tutkimuksen kohdalla. Digitaalisuus voi edistää laajempaakin tutkimusta, **mikäli se ei korvaa pääsyä fyysisten aineistojen äärelle**. Erikseen tilattavat digitoitavat aineistot auttavat tutustumaan aineistoon tai tarvittaessa täydentävät tutkijan keräämää aineistoa. Toisaalta tässä painottuu ehdollisuus siinä, että digitaalisen palvelun rinnalla on tosiasiallinen mahdollisuus tutkia aineistoja tutkijasaleissa paikan päällä. Mikäli tutkimus jää riippuvaiseksi digitaalisesta toimittamisesta, ei sitä pystytä toteuttamaan. Tässä erityisesti toimipaikkojen aukioloaikojen tiukka rajoittaminen vaikeuttaa työskentelyä. Lisäksi aineiston digitointiin liittyvät huolet aineiston vahingoittamisesta on syytä huomioida paremmin.

Digitaalisten palveluiden korostamisessa on tärkeää huomioida valinnan eettiset seuraukset. Digitaalinen arkisto kannustaa käyttämään jo digitoitua aineistoa, minkä lisäksi rajalliset mahdollisuudet tutkia paperisia aineistoja ohjaa keskittymään digitoituun aineistoon. Näin

Kansallisarkisto toisintaa FM Matias Ojasen havaintoja siitä, kuinka runsas digitointi ohjaa aineiston käyttöä Helsingin yliopiston historian opinnäytetöissä vuosien 2016–2022 aikana.[31]

On tärkeää, ettei Kansallisarkisto vahvalla digitaalisen palvelun painottamisella kavenna historiantutkimuksen mahdollisuuksia, vaan turvaa eri aineistotyyppien saatavuuden. Tämä vahvistaa yksittäisenkin tutkijan motivaatiota hyödyntää eri aineistoja, mikä tukee laajemmin historiallista ymmärrystä. Tilanteessa korostuvat erityisesti tutkimuksen vapauteen ja saavutettavuuteen liittyvät huolet, jotka liittyvät pääsyyn tutkimaan fyysisiä aineistoja. Huomautettakoon, ettei raportti pyydä lopettamaan aineistojen digitointia, vaan kehottaa Kansallisarkistoa vahvistamaan niin digitaalista kuin tutkijasalien palvelua. Yhdessä ne luovat tutkimuksen saavutettavuutta ja vapautta edistävän instituution, joka tukee yhteisen muistin säilymistä.

Mahdolliset eturistiriidat

Raportista on sovittu keväällä 2026 yhdessä Vaasan arkistovierailua rahoittaneen hankkeen ”Tieto vallan alla – Turvallisuus, arkistot ja avoimuus” kanssa, joka tarkastelee arkistoja ja demokratiaa. Kyseistä hanketta rahoittaa Koneen säätiö. Raportissa esitetyt havainnot ja korjausehdotukset ovat raportin laatijan itsensä tekemiä, ellei toisin mainita. Raportin kielenhuoltoa ja asettelua on kommentoinut Tieto vallan alla -hankkeen johtaja ja Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian professori Anu Lahtinen. Raportin laatija on aiemmin laatinut yhdessä Uuden ajan alun tutkimuksen verkosto ry:n hallituksen kanssa kriittisen kannanoton Kansallisarkiston linjauksista keskittyä digitaaliseen palveluun ja toimipisteiden sulkemista koskevista suunnitelmista.

[31] Ojanen 2023.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto

Päätös KA/10922/31.01.00/2026.

Kansallisarkiston digitaalinen arkisto

Vaasan hovioikeuden arkisto

Eaa-sarja, Kuninkaalliset ja senaatin/valtioneuvoston kirjeet (1688–1971), https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1881316340 (haettu 4.9.2026).

Ece-sarja, Alistusaktit (1776–1978), https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=1893258607 (haettu 4.9.2026).

Sanomalehdistö

Helsingin Sanomat 2026.

Internetlähteet

Facebook

Kansallisarkisto, https://www.facebook.com/Kansallisarkisto (haettu 4.9.2026).

Kansallisarkisto, Kansallisarkiston vastaukset digitaalista toimittamista koskeviin vastauksiin -Facebook-päivitys, https://www.facebook.com/Kansallisarkisto/posts/pfbid05un28oUw8up2H2PqFqqx-qfsyj2xHo2L4z1fryXT817QDKN56CFyWyuNzA7K4Dfbjl (haettu 3.9.2026).

Internetsivustot

Agricola-verkon kannanotto, Suomen Historiallisen Seuran ylläpitämässä Agricola-verkostossa, https://agricolaverkko.fi/tietosanomat/kansallisarkisto-suunnittelee-toimipisteiden-lakkautuksia/ (haettu 3.9.2026).

”Arkiston kutsu, lähteiden viettelys – Historiantutkimuksen materiaalinen maailma -symposium 13.5.2026”, Suomen Historiallisen Seuran ylläpitämässä Agricola-verkostossa, https://agricolaverkko.fi/tapahtumat/arkiston-kutsu-lahteiden-viettelys/ (haettu 7.9.2026).

Arkistoasiat mediassa ja blogeissa, Suomen Historiallisen Seuran ylläpitämässä sivustossa, https://agricolaverkko.fi/seuran-esittely/tiedepolitiikka/arkistovaikuttaminen/arkistoasiat-mediassa-ja-blogeissa/ (haettu 15.9.2026).

Digitaalinen toimittaminen, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/digitaalinen-toimittaminen (haettu 3.9.2026). Huom., vanha versio.

Hakusana ”itsepalveluasiointi” Kansallisarkiston hakupalvelussa, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/haku (haettu 15.9.2026)

Hakusana ”itsepalveluasiointi” ja ”lupa”, Kansallisarkiston hakupalvelussa, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/haku (haettu 15.9.2026).

Kansalaisen oikeus valittaa päätöksestä, Suomi.fi-sivusto, https://www.suomi.fi/kansalaiselle/oikeudet-ja-osallistuminen-yhteiskuntaan/oikeusturva-jakuluttajansuoja/opas/nain-valitat-viranomaisen-paatoksesta/kansalaisen-oikeus-valittaa-paatoksesta (haettu 4.9.2026).

Kansallisarkiston arkistopalvelut, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/arkistopalvelut (haettu 15.9.2026).

Kansallisarkiston Astia-palvelu, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://astia.narc.fi/uusiastia/ (haettu 3.9.2026).

Kansallisarkiston digitaalinen toimittaminen, https://kansallisarkisto.fi/arkistopalvelut/tutki-aineistoja/aineistojen-kayttaminen/digitaalinen-toimittaminen (haettu 15.9.2026).

Kansallisarkiston internetsivuston etusivu, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/etusivu (haettu 15.9.2026).

Kansallisarkiston hakupalvelu, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, (haettu 3.9.2026).

Kansallisarkiston harkinnanvarainen itsepalveluasiointi, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/digitaalinen-toimittaminen (haettu 4.9.2026).

Kansallisarkiston itsepalveluasioinnin lupahakemus, https://link.webropolsurveys.com/S/B759499678706F15, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/digitaalinen-toimittaminen (haettu 3.9.2026).

Kansallisarkiston palveluiden hinnasto, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/hinnasto (haettu 3.9.2026).

Kansallisarkiston tiedote digitaalisesta toimittamisesta, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/-/digitaalinen-toimittaminen-vaatii-tarkkuutta-ja-aineistojen-tuntemusta (haettu 4.9.2026).

Kansallisarkiston tiedote digitaalisista palveluista ja toimipaikkamuutoksista, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/-/kansallisarkisto-panostaa-digitaalisiin-palveluihin-suunnitelmat-toimipaikkamuutoksista-tehdaan-vuoden-2026-aikana (haettu 3.9.2026).

Kansallisarkiston Vaasan toimipisteen aukioloajat, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/vaasa (haettu 3.9.2026).

Kansallisarkiston vastaus digitaalista toimittamista koskeviin huoliin, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/-/vastauksia-digitaalisen-toimittamisen-huoliin- (haettu 3.9.2026).

”Mitä on avoin tiede?”, Tieteellisten seurain valtuuskunnan ylläpitämässä Avoin tiede -internetsivustossa, https://avointiede.fi/fi/mita-avoin-tiede (haettu 7.9.2026).

Suomen Historiallisen Seuran ehdotus Kansallisarkiston suunnitelmista, Suomen Historiallisen Seuran internetsivusto, https://agricolaverkko.fi/tietosanomat/suomen-historiallinen-seura-ehdottaa-aikalisaa-kansallisarkiston-suunnitelmiin-ja-puolueetonta-kokonaisvaikutusten-arviointia/ (haettu 3.9.2026).

Tiedon- ja Arkistonhallinan Ammattiyhdistys ry:n kannanotto, Tiedon- ja Arkistonhallinnan Ammattiyhdistys ry:n internetsivustossa, https://www.taay.fi/uutiset/kannanotto-kansallisarkiston-toimip/ (haettu 3.9.2026)

”Tieteen vapaus (perusoikeutena)”, Tieteen termipankin ylläpitämässä internetsivustossa, https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:tieteen_vapaus_(perusoikeutena) (haettu 7.9.2026).

Tieto vallan alla -hanke, hankkeen blogisivusto, https://blogs.helsinki.fi/tietovallanalla/ (haettu 4.9.2026).

”Tutki aineistoja”, Kansallisarkiston ylläpitämässä internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/arkistopalvelut/tutki-aineistoja (haettu 15.9.2026).

”Tutkimusaineistojen avoimuus”, Tieteellisen seurain valtuuskunnan ylläpitämässä Avoin tiede -internetsivustossa, https://avointiede.fi/fi/asiantuntijaryhmat/tutkimusaineistojen-avoimuus (haettu 7.9.2026).

Uuden ajan alun tutkimuksen verkosto ry:n kannanotto, Uuden ajan alun tutkimuksen verkosto ry:n blogisivusto, https://www.uudenajanalku.fi/2026/04/21/uuden-ajan-alun-tutkimuksen-verkosto-ryn-kannanotto-kansallisarkiston-toimipisteiden-lakkauttamissuunnitelmia-vastaan/ (haettu 3.9.2026).

Sähköpostit

Jaakko Santavuoren ja Kansallisarkiston välinen sähköpostikeskustelu 2025–2026.

Kirjallisuus ja painamattomat opinnäytteet

Fulbrook, Mary. *Historical Theory.* London: Routledge, 2002.

Ojanen, Matias. *Digitaalisuus historian pro gradu -tutkielmissa Helsingin yliopistossa 2016–2022*. Helsingin yliopisto, https://helda.helsinki.fi/items/URN:NBN:fi:hulib-202305302293. 2023. Maisterintutkielma

Paul, Herman. *Key issues in historical theory.* New York: Routledge, 2015. Kääntänyt Runia, Anthony.

Rautelin, Mona. *En förutbestämd sanning: barnamord och delaktighet i 1700-talets Finland belysta genom kön, kropp och social kontroll*. Mona Rautelin, 2009.

Liitteet

Liite 1 Kansallisarkiston päätös itsepalveluasioinnin lupahakemukseen[32]

Alla oleva suora lainaus kopioitu päätösasiakirjasta KA/10922/31.01.00/2026, joka on raportin laatijan hallussa.

[**Päätös**
Kansallisarkisto myöntää Jaakko Santavuorelle luvan itsepalveluasiointiin Kansallisarkiston Vaasan toimipaikan tutkijasalissa. Lupa itsepalveluasiointiin on voimassa 28.11.2026 asti.

Lupa voidaan peruuttaa, jos luvansaaja ei noudata tutkijasalietikettiä ja aineiston käsittelyohjeita.

Päätöksen perustelut
Hakija on esittänyt itseasioinnin perusteeksi rahoitetun tutkimuksen. Digitaalinen toimittaminen tai kuukausittainen tutkijasalipäivä eivät vastaa hakijan asiointitarpeeseen. Hakija on lisäksi osoittanut, että hän kykenee itsenäiseen työskentelyyn tutkijasalissa.

Hakija on hakemuksen jättäessään sitoutunut noudattamaan Kansallisarkiston tutkijasalietikettiä ja aineiston käsittelyohjeita.]

Liite 2 Kansallisarkiston ohjeistus digitaaliseen toimittamiseen[33]

Ohjeistuksen sisältö on kopioitu Kansallisarkiston internetsivustosta ja liitetty sellaisenaan pois lukien internetsivua varten laadittua ulkoasua.

[Tilaa tarvitsemasi aineisto Astia-verkkopalvelun kautta samaan tapaan kuin tekisit tavallisen aineistotilauksen tutkijasaliin.

[32] Kansallisarkisto, KA/10922/31.01.00/2026.
[33] Ohjeet, Näin toimitamme aineiston digitaalisesti, digitaalinen toimittaminen Kansallisarkiston internetsivustossa, https://kansallisarkisto.fi/digitaalinen-toimittaminen (haettu 4.9.2026).

Tee tilaus Astiassa

1. Kirjaudu sisään Astia-verkkopalveluunLinkki toiselle sivustolle, Avautuu uudessa välilehdessä Suomi.fi-tunnuksilla
2. Ilmoita käyttötarkoitus.
3. Hae aineistoa.
    - **Aineiston pitää olla säilytyksessä digitaalisen toimittamisen piirissä olevassa toimipaikassa**. Voit joko rajata hakua tai suodattaa hakutulosta säilytyspaikan perusteella. Esimerkiksi suodatuksella ”Kansallisarkisto Hämeenlinna” jää näkyviin vain Hämeenlinnassa säilytettävät aineistot.
4. Lisää haluamasi aineisto tilauskoriin painamalla ”Lisää tilauskoriin”.
    - **Voit kerrallaan tilata maksutta yhden arkistoyksikön digitaalisesti toimitettuna.**
    - **Sinulla on vain yksi maksuton tilaus kerrallaan voimassa**. Voit tehdä uuden tilauksen, kun edellinen digitointi on valmistunut ja olet saanut siitä ilmoituksen.
    - Digitoimme myös käyttörajoitetut aineistot, mutta ne ovat toistaiseksi käytettävissä ainoastaan Kansallisarkiston toimipaikkojen tutkijasaleissa.
5. Tilaa aineisto. Siirry tilauskoriin oikeasta yläreunasta ostoskärryn kuvakkeesta.
6. Valitse toimipaikka, johon tilaus toimitetaan: Esimerkiksi ”Kansallisarkisto Hämeenlinna”
7. Viimeistele tilaus.

Tee tietopyyntö, jos etsit yksittäistä tietoa

Jos etsit yksittäistä tietoa, suosittelemme tekemään tietopyynnön. Se on maksullista, koska etsimme aineistosta tarvitsemasi tiedon. Digitaalisella toimittamisella digitoimme koko arkistoyksikön ja tiedon etsintä jää asiakkaan tehtäväksi.

Aineiston toimitus

- Toimitamme digitoidut arkistoyksiköt 14 päivän kuluessa tilauksesta Astia-verkkopalveluun
    - Jos pyytämääsi aineistoa ei ole mahdollista toimittaa digitaalisesti (esimerkiksi aineiston laadun tai juridisten perusteiden vuoksi), voit tulla käyttämään sitä kaikille avoimena tutkijasalipäivänä, jonka järjestämme kerran kuukaudessa.
- Kun aineisto on käytettävissä, saat ilmoituksen sähköpostiisi.
    - Astian kautta aineisto on myös muiden asiakkaiden käytettävissä, mahdollisten käyttöoikeuksien puitteissa.

- Digitoidut näyttö- ja käyttörajoitetut aineistot ovat toistaiseksi käytettävissä ainoastaan Kansallisarkiston toimipaikkojen tutkijasaleissa.

Huom. Toimitamme myös kaukolainat digitaalisesti.]

Liite 3. Digitaalisen toimittamisen ohjeistus sähköpostitse

28.5.2026 Kansallisarkiston digitaalisesta toimittamisesta vastaavan lähettämä tilausohje digitaaliselle toimittamiselle.

[Tässä tämä tilausohje:

1) Haluttu aineisto laitetaan tilauskoriin.
2) Tilauskorissa aineiston toimituspaikaksi merkitään se toimipaikka, missä aineisto on (Hämeenlinna, Turku tai Vaasa).
3) Lisätiedot-kenttään laitetaan merkintä, että tilaus halutaan digitaalisena.

Näin toimien tilaus menee käsittelyyn ja teille tulee tieto sen käsittelyn etenemisestä viimeistään silloin, kun se on Astiassa tutkittavissa.]